

На Сумщині лікарняні заклади Шосткинського району отримали новітнє медичне обладнання, придбане за кошти місцевих бюджетів. Зокрема, стоматологічна поліклініка поповнилась сучасною установкою, яку використовуватимуть для лікування дітей. А у ЛОР-відділенні центральної районної лікарні встановили ендоскопічний комплекс, що значно полегшить та пришвидшить роботу медиків. Тепер фахівці бачать отоларингологічні патології на екрані монітора, точно знають про їхню локалізацію і можуть вчасно розпочати лікування, передає наш власкор Володимир Чернов

«Надлюдина» пізньюрадянського часу в героях і сюжетах сучасного роману, або Не «Кулінарними смаками єдиними...» у серйозній розмові про Голодомор

22 червня 2019 р. «Голос України» опублікував статтю Володимира Сергійчука «Про кулінарні смаки радянського кіно замість серйозної розмови про велику трагедію українства» з критикою: 1) позиції групи демографів, що їх останнім часом найчастіше презентують українські науковці Наталя Левчук, Олександр Гладун та американський дослідник Олег Воловина, стосовно демографічних втрат населення України від Голодомору 1932—1933 рр.; 2) достовірності факту голоду 1928—1929 рр. в Україні, який встановила директорка Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору (HREC in Ukraine) Людмила Гриневич у своїй монографії «Голод 1928—1929 у радянській Україні». — К.: Інститут історії України НАНУ, 2013. — 435 с.; 3) вибору оргкомітетом тематики проведеного у Києві 7—8 червня 2019 р. міжнародного наукового симпозиуму «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картинах світу».

Не будучи фахівцем у галузі демографії, залишу цю частину дискусії колегам; через відсутність будь-яких аргументів на користь спростування фактів, наведених у монографії Людмили Гриневич, цю тему теж залишу поза увагою, натомість детально зупинюся на тематичному наповненні форуму.

Узяти участь у міжнародному науковому симпозиумі «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картинах світу» (7—8 червня 2019 р., Київ) мене спонукала увага оргкомітету до розвитку міждисциплінарних студій з цієї проблематики. Окрім того, що оргкомітет має повне право обрати тематику форумів на власний розсуд, такі студії давно на часі. Це якісно новий — методологічно, тематично і фактографічно — напрям не лише голодоморних студій, а й досліджень усієї комуністичної цивілізації та наслідків її побудови для українців як політичної нації.

Доповіди колег — істориків, літературознавців, філософів — та плідні дискусії дали чимало матеріалу до роздумів та спонукали до написання серії статей з висвітленням мого дослідницького бачення шляхів і засобів, застосованих більшовиками, для перетворення Третього Рима на Третій Інтернаціонал. Зокрема, у царині боротьби з релігією, нищення церкви та залучення натомість літератури і літераторів до процесу створення для пролетаризованого і денационализованого суспільства політичних переконань, «історичних» спогадів, «пролетарської» культури та філософії і стилю повсякдення «будівника комунізму». Ба більше, симпозиум став нагодою запропонувати колегам до обговорення мій власний абсолютно новий концептуальний підхід до вивчення та аналізу радянського комуністичного будівництва — розглядати його ще і як рукотворну цивілізацію-підроблених-Завітів.

Що, на мій погляд, слід розуміти під цивілізацією-підроблених-Завітів? Реалізацію успадкованого від літератури і богослов'я «Серебряного

го державного терору, пропаганди, виховання, освіти та творенням специфічної культури (театр, плакат, література). Відкинувши Старий і Новий Завіти, Закон та Милосердя, комунізм приніс Завіт-Культури-Револуції, за яким Револуція створила «нову людину», «надлюдину» з новою філософією та стилем життя, творчості, звичайного робочого процесу.

Замість стати творцем і дати самому собі «своє добро і зло, самому бути своїм суддею і месником свого закону» радянська «надлюдина» мала бути абсолютно підконтрольною владі. Тобто позбавленою всієї приватної власності (від нерухомості та житла до авторських прав на інтелектуальний продукт чи мистецький витвір) та нормальних сімейних стосунків, а працювати мусила там і стільки, де цього потребувала держава. Незгодних позбавляли роботи, житла і ув'язнювали до концтабору (ГУЛАГу), застосовуючи покарання трудом, поєднане з «перековкой сознания». На невіправно незгодних чекали засоби впливу медичного та медично-педагогічного характеру, тобто започатковане у 1921 р. Феліксом Дзержинським за підтримки Володимира Леніна примусове «лікування» у психіатричних лікарнях. Спеціальні статті з'явилися в Кримінальних кодексах РСФРР та УСРР відповідно у 1926 та 1927 рр.

Якщо за царату головним методом управління літературою і літераторами була гауптвахта, то Сталін поставив їх на службу режимові безпосередньо, вбудував у держслужбу. Якщо в часі «Вех» літератори найважливішою визнавали релігійність і домагалися увійти рівноправним партнером до політичного тандему держави і церкви, то тепер, перетворившись на робочу деталь державної машини, вони мусили дотримуватися партійності літератури. В іншому разі на них чекав ГУЛАГ або спецлікарня НКВС.

Після Жовтневого перевороту на місці Бога постав Вождь, він же — Інженер душ/Режисер-постановник масових театралізованих дійств, а «маси» відтепер мусили замість релігії спиратися на ідеологію та «залізну руку». До шахрая і злодія додався, сказати б, «офіційний», створюваний на партійне замовлення тип «надлюдини» серед різних рівнів влади — че-

кіст, партійний/комсомольський активіст, комнезамівець, безвірник. «Надлюдина праці» знайшла втілення в штучному, ієрархізованому ударницькому русі. Ударника та стаханівця як експериментальний зразок для наслідування влада створила для «великої зони ГУЛАГу» (промисловість, колгоспи, радгоспи). Для «малої» — просто ударника гулагівських фаланг чи рот тилоополчення, бо «колишні» не мали права на «високе» звання стаханівця.

Вождь/Режисер сам був позбавлений дару творчості, а тому потребував сонму літераторів і чужих текстів. Література (радянський ерзац церкви) досить швидко відрефлексувала, що комуністична цивілізація — безплідна. Але російська — санкціонувала нехристиянську «харизму» Йосипа Сталіна та канонізувала зло. Протягом 1929—1938 рр. Михайло Булгаков створив спеціально для нього евангеліє-від-сатани — роман «Мастер и Маргарита».

Українські поети та прозаїки від «заплітання гімнів червоному терору» (Василь Чумак, «Червоний заспів», 1919) досить швидко перейшли до «прокляття всім, хто звіром став» (Павло Тичина, «Замість сонетів і октав», 1920) та гасел «Геть від Москви!», «Відкрити всі вікна в Європу!» (1920-ті). Мало того, наприкінці 1920-х навіть так звані «офіційні» письменники вдаються до бунту на колінах і визнають у своїх творах, що примарна «загірна кмуна» не варта була «убивства матері України» (Микола Хвильовий, «Я—романтика», 1928). Комунізм, де б його не намагалися будувати силами російських більшовиків: у Європі, в Україні чи в Індії, — це катастрофа, а створена терором і літературно-мистецькою пропагандою радянська «надлюдина», свідомий чи з примусу «будівник комунізму» — «груп, що дихає» (Юрій Смолич, трилогія «Прекрасні катастрофи», 1928, 1930, 1933 («українська» частина трилогії)).

Аналіз взаємовпливу історії радянського повсякдення на літературний процес і навпаки протягом усієї комуністичної епохи, окрім відзеркалення форм еволюції радянської «надлюдини», дає змогу оприявити ще і вплив травматичного досвіду Голодомору на збереження українців як нації у ХХ ст. та перспективи національного розвитку у столітті ХХІ. У

героях і сюжетах знакових для ХХІ ст. романів — Леонід Кононович «Тема для медитації», Сергій Сингаївський «Дорога на Асмару», Володимир Сердюк «Мистецтво вмирання» — відзеркалено травматичний досвід Голодомору, його вплив на вітальність українців як нації.

Травма — наслідок шокуючих подій, які змінюють основи життя людини. Травматичний досвід репресій і Голодомору в Україні більшовики використовували як «нульовий» цикл, основу і вектор руху, який об'єднує суму розрізнених дій. З одного боку, широкий спектр репресій мав залакати населення і спонукати до практично безплатної, інтенсивної, на межі можливого праці, а з другого — створювався подібний до культу християнських святих культ «героїв революції» та «піонерів-героїв». У 1932—1933 рр. у пресі з'явилися статті про «піонерів — дозорців колгоспного врожаю», з 1934 р. — повноцінний культ вшанування пам'яті піонерів. Таким чином, спільнота «програмувалася» на ототожнення себе з реальним або уявним загиблим «героєм, мучеником», його родичами, свідками (реальними чи потенційними), з їхнім болем, консолідувалася цим «спільним болем», репресуючи в такий спосіб пам'ять про реальні події та особисті втрати там, де не вдається блокувати інформацію. Травма одночасно набувала статусу події, що змінила життя, та процесу, і починала в реальному часі моделювати ставлення до минулого, сприйняття сьогодення і майбутнього, вписуватися у повсякдення, ставати стилем життя, біографією та ідентичністю.

Сучасним письменникам вдалося блискуче «обжити простір німоти», сформований не лише шоковим станом жертв геноциду, а й кількома десятиліттями ретельного блокування інформації з боку влади для світу та всередині України, створенням для соціуму культури горя по-радянськи та русифікацією українців. Характерні особливості радянської «надлюдини», яку партія створювала застосуванням геноциду Голодомом, спосіб і наслідки впливу посттравматичного стресового розладу (далі — ПТСР) на життя кількох поколінь, процес виходу з нього проявляється у метасюжетах сучасного українського роману всебічно і майже з історіог-

рафічною достовірністю. Літературне «озвучування» досвіду травми зробило можливим подолання глибоких поколінневих проявів ПТСР.

Наприклад, Леонід Кононович у «Темі для медитації» (Львів: «Кальварія», 2004, 2006, 2014) серед іншого пропонує читачеві осмислити мотив помсти онуків тих, хто загинув чи пережив 1933-й, місцевим виконавцям Голодомору. Сам герой спочатку хлопчиком зазнав цькування з боку педколективу школи за обстоювання права говорити і мислити українською мовою, а пізніше — у київському університеті у 1970-х. Полишити навчання на третьому курсі його змусив арешт за читання і поширення літератури самвидаву. У 1967 р. для «перевиховання» незгодних та «буржуазних націоналістів» очільник КДБ СРСР запропонував розширити мережу спецлікарень до кількох сотень закладів по всьому СРСР. На долю головного героя «Теми», крім тюрми, випало отримати досвід річного примусового психіатричного «лікування» та поневірянь з тавром маргінала, без права інтелектуальної праці і надії на створення сім'ї після закінчення терміну ув'язнення.

Текст роману містить яскраві подорожі часові пластами, від першої до останньої сторінки повертає героя і читача до подій 1933 р. Разом з українськими хліборобами переживається колективізація і Голодомор зі спробами позбавити їх разом із власністю й гідністю; процес формування типу радянської «надлюдини» у жіночій іпостасі: сільських активісток 1930-х, чийми руками Сталін відбирав селянський хліб, і комсомольських активісток 1970-х. Характерним є тип сексота КДБ у студентському середовищі. Це наслідок сільського активіста часів комуністичного будівництва, коли буквально за пару десятиліть зло втратило «хімічну чистоту»: окрім Йосипа Сталіна і Лаврентія Берії, на злочинців миттєво перетворювалися друзі та родичі. Через особисті причини однокласник і друг розправився з другом, ламаючи долю нашому герою та дівчині, у яку вони обидва закохані, руками спецслужби.

Вихід з ПТСР автор з перших рядків тексту передає блянаннями героя рідним селом, у мороці, на межі свідомого і підсвідомого, з витисканням

